

KUTADGU BİLİĞ'DEKİ MESLEK VE UNVAN ADLARININ DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE YANSIMALARI

Bahadır GÜNEŞ*

Geliş Tarihi: Ekim, 2016

Kabul Tarihi: Aralık, 2016

Öz

Türkler tarih sahnesinde yer aldıklarından beri çeşitli meslekleri benimseyip ileri derecede bir hiyerarşik yapı oluşturmuşlardır. Bürokrasi ve askeriye başta olmak üzere birçok meslek dalı ve bu mesleklerin unvanlarını kullanarak görevlerini yerine getirmişlerdir. Türklerin bu özelliklerine dair izlerin sürülebileceği en önemli kaynaklardan biri, Yusuf Has Hacib tarafından yazılan, kelime anlamı “mutlu olma bilgisi, saadet veren bilgi”; terim anlamı da “devlet yönetme, hükümdarlık etme, siyaset bilgisi” olan, mevcut bilgilere göre ilk Türk siyasetname örneği kabul edilen *Kutadgu Bilig*'dir. Bu çalışmada *Kutadgu Bilig*'de tespit edilen meslek ve unvan adlarının söyleniş ve anlam özellikleri dikkate alınarak *Derleme Sözlüğü*'nde izleri sürülmeye çalışılmıştır. Böylece Türkistan coğrafyasından Anadolu topraklarına uzanan Türk ilerleyişinin meslekler bağlamında sürekliliği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Kutadgu Bilig*, *Derleme Sözlüğü*, meslek, unvan.

THE JOB AND TITLE NAMES OF KUTADGU BİLİĞ REVIEW THEIR REFLECTIONS ON DERLEME SÖZLÜĞÜ

Abstract

Turkish people on the scene since they were located in a variety of professions to adopt an advanced degree have created a hierarchical structure. Many occupations, especially in the military and bureaucracy and have fulfilled their duty by using their title of this profession. Turkish people is one of the most important sources of traces of these features can be driven by Yusuf Has Hacib and word meaning happiness information and term meaning manage state information, which means to reign *Kutadgu Bilig* is an example of the first Turkish politics. In this study *Kutadgu Bilig* determined profession and title names of features considering the pronunciation and meaning of the tracks has been tried to *Derleme Sözlüğü*. Thus, the continuity in the profession in the context of extending the Anatolian Turkish progress has tried to determine the geography of Turkistan.

Keywords: *Kutadgu Bilig*, *Derleme Sözlüğü*, job, title name.

Giriş

Toplumların gelişme ve değişme evrelerini, yeryüzünde buldukları süre içinde varlıklarını, statülerinin ileri derecede olduğunu gösteren birtakım vasıfları bulunur. Bu vasıflardan biri de dönemlerine göre bugünkü anlamda uygarlık ölçütü sayılan, belli bir

* Yrd. Doç. Dr.; Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahadir.gunes@hotmail.com.

teşkilatçılığı gerektiren meslekler ve bu mesleklere bağlı olarak unvanların varlığı ve yüklediği sorumluluklardır.

Meslek kavramı, Türkçede “Bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş” (Türkçe Sözlük, 2005: 1377) biçiminde tanımlanmıştır. Meslekler toplumların yaşam biçimlerini yansıtır. Bir toplumda icra edilen mesleklere ve bu mesleklere verilen öneme bakılarak o toplumun kültürel yapısı hakkında fikir edinilebilir (Şen, 2007: III). Aşağıda bir bölümü örneklenen Türklerin meslek anlayışları ve bu mesleklere bağlı unvanların çeşitliliği, bugünkü anlamıyla ileri bir toplumun varlığına işarettir.

Unvan “Bir kimsenin işi, mesleği veya toplum içindeki durumu ile ilgili olarak kullanılan ad, san” (Türkçe Sözlük, 2005: 2036) biçiminde tanımlanmıştır. Meslekler bağlamında düşünüldüğünde sahip olunan unvanın, kişi için toplum içindeki mevkiini göstermesi, dolayısıyla statüsünün belirlenmesi açısından önemli olduğu belirtilmelidir. Türklerin tarihî kaynaklarında unvanların varlığı tanıklanabilmekte ve büyük bir çeşitlilik sergilemektedir.

Uygar bir toplumda bulunması gereken her türden meslek, eski Türkler arasında mevcuttur. Bu durum, eski Türk toplumunda yaşadıkları çağa göre yüksek bir medeniyet tarzını benimsemiş zümrelerin ilk dönemlerden başlayarak var olduğunu göstermektedir (Şen, 2007: III). *Kutadgu Bilig* özelinde tespit edilip *Derleme Sözlüğü*'nde izleri takip edilen söz konusu meslekler, belli bir hiyerarşik düzen içinde, yönetimden esnaf ve ticaret sahasına kadar Türklerin geniş ölçekli bir sosyal yapıya sahip olduklarını ortaya koymaktadır¹. Türklerin bu özelliklerinin görülebileceği kaynakların başında *Kutadgu Bilig* sayılabilir.

1069'da Yusuf Has Hacib tarafından yazılan *Kutadgu Bilig*, Türk dili, edebiyatı ve kültürünün en önemli eserlerinden biridir. Sembolik karakterler üzerine inşa edilen eser, ideal devlet yönetiminin esaslarını anlattığı için Türk-İslam Dönemi yönetim anlayışının ilk eseri olarak nitelendirilmektedir. Bugüne kadar Türklük bilimi çalışmaları içinde hakkında en çok araştırma yapılan metinlerden biri olan *Kutadgu Bilig*, birbirinden farklı bilim dallarıyla ilgili olmak üzere yüzlerce araştırmaya konu olmuştur. Farklı araştırmacılar tarafından birkaç kez hazırlanan *Kutadgu Bilig* kaynakçası, son olarak -önceki kaynakça çalışmalarına da atıfta bulunularak- kronolojik liste hâlinde Uçar (2015: 6-47) tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca çağdaş Türk lehçeleri içinde *Kutadgu Bilig* üzerine yapılan çalışmalar hakkındaki verileri de yayın örnekleriyle birlikte Ölmez (2004: 103-106) derlemiştir.

¹ Eski Türklerin belirgin meslek alanlarından biri de maden işçiliğidir. Bu konuyla ilgili olmak üzere (Şen, 2008: 162-172)'den yararlanılabilir. Ayrıca eski Türk yazıtlarına göre Türklerde meslek adlarının varlığı hakkında (Aydın, 2008: 49-66); Kıpçak Türkçesindeki meslek adları hakkında (Güner, 2010: 1416-1448)'e bakılabilir.

Kutadgu Bilig'deki meslek ve unvan adlarının *Derleme Sözlüğü*'ndeki izlerinin sürüldüğü bu çalışmada, *Kutadgu Bilig*'de tespit edilen meslek ve unvan adlarının karşılıkları, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan *Derleme Sözlüğü* esasında gösterilmeye çalışılmıştır. Söz konusu adların *Derleme Sözlüğü*'ndeki varlığı, *Kutadgu Bilig*'deki örnekleriyle söyleniş ve anlam bakımından kullanımları dikkate alınarak değerlendirilmiş, her başlık altındaki meslek adları, ait oldukları meslek grubuna göre sınıflandırılmıştır². *Kutadgu Bilig*'den alınan örnekler, Reşid Rahmeti Arat tarafından hazırlanan ve Kabalcı Yayınları arasından 2006 yılında yayımlanan metinden alınmıştır. *Kutadgu Bilig*'den alınan örneklerde ilk sayı sayfa numarasını, ikincisi ise ilgili meslek veya unvan adının geçtiği beyit numarasını göstermektedir³.

1. Söyleniş ve Anlam Bakımından Aynı Olanlar

Söyleniş ve anlam bakımından *Kutadgu Bilig* ve *Derleme Sözlüğü*'nde örtüşen meslek ve unvan adlarının toplam sayısı altıdır. Bunlardan ikisi bürokrasi; diğerleri ise tıp, güzel sanatlar, ticaret ve geri hizmetle ilgilidir.

1.1. Bürokrasi

İlçi: Devlet adamı; elçi⁴ KB (154/427); (322/1459); (344/1598); (354/1667); (568/3142); (666/3819 [2]); (980/5912).

İlçi: Elçi (İzmir/DS, C VII, s. 2518).

Öge⁵: Çok akıllı danışman KB (368/1754); (386/1868); (540/2935); (542/2941).

Öge: Dâhi (DS, C IX, s. 3313).

1.2. Tıp

Emçi: Tabip KB (694/3979); (750/4361); (792/4641).

Emçi: Doktor, operatör, ebe; eczacı (DS, C V, s. 1731).

1.3. Güzel Sanatlar

Uz⁶: Usta, mahir, sanatkâr KB (88/58. Bab); (500/2660); (502/2661); (766/Bölüm Başlığı, 4456); (1064/6473).

² *Kutadgu Bilig*'in genel söz varlığının *Derleme Sözlüğü* esasında Türkiye Türkçesi ağzlarındaki izlerinin sürüldüğü ayrıntılı bir çalışma için bk. (Gülsevin, 2006: 109-121).

³ *Kutadgu Bilig*'den alınan örneklerin geçtiği beyit ve sayfa numaralarının tamamının gösterilme nedeni, bazı beyitlerde söz konusu meslek ve unvan adlarının farklı anlamlarda da kullanılmış olmasıdır.

⁴ *İlçi* kelimesi eserin birçok yerinde “bey, hükümdar” anlamlarıyla da geçmektedir. Sayfa ve beyit numaralarının belirtildiği yerlerde ise “devlet adamı, elçi” anlamıyla kullanılmıştır.

⁵ *Öge* kelimesi eserin 916. sayfasında 5481 numaralı beyitte bir meslek adı anlamında değil, “değer, kıymet” anlamında kullanıldığı için kelimenin sayfa ve beyit numarasına burada yer verilmemiştir.

⁶ *Uz* kelimesi eserin değişik bölümlerinde “iyi, güzel, doğru” gibi anlamlarla da geçmektedir. Kelime bu anlamı ile herhangi bir meslek adına işaret etmediğinden ilgili sayfa ve beyit numaralarına burada yer verilmemiştir.

Uz: Becerikli, akıllı, anlayışlı (DS, C XI, s. 4052); öğretmen (DS, C XI, s. 4052).

1.4. Esnaf / Ticaret

Sart: Tüccar, satıcı KB (514/2745); (550/3002); (956/5754).

Sart: Tüccar (DS, C X, s. 3548).

1.5. Geri Hizmet

Böke: Pehlivan KB (586/3264); (626/3545); (832/4920); (852/5043); (862/5105); (900/5373, 5375); (922/5523).

Böke: Güçlü, elebaşı, pehlivan yapılı (DS, C II, s. 767).

2. Söyleniş ve Anlam Bakımından Farklı Olanlar

Söyleniş ve anlam bakımından *Kutadgu Bilig* ve *Derleme Sözlüğü*'nde farklılaşan meslek ve unvan adlarının toplam sayısı yedidir. Bunlardan ikisi ticaret; diğerleri ise bürokrasi, askeriye, tıp, güzel sanatlar ve geri hizmetle ilgilidir.

2.1. Esnaf / Ticaret

Çergüçi: Çergüçi⁷ KB (146/373).

Çerçici: Köylerde kapı kapı dolaşır alışveriş yapan kimse, çerçi (DS, C III, s. 1144).

Yarıcı: Yardımcı KB (154/427).

Yarıcı: Tarlayı ekip ürünün yarısını alan ortak (DS, C XI, s. 4183).

2.2. Bürokrasi

Tamgaçı: Damgacı, mühürdar KB (704/4046).

Tamgacı: Yazman, kâtip (DS, C X, s. 3817).

2.3. Askeriye

Sü Baş / Sü Başı: Kumandan KB (86/34. Bab); (412/2045); (448/2296, 2300); (450/2309); (454/2341); (464/2410, 2415); (466/2418); (706/4065); (912/5461).

Sübaşı: Çiftlik kâhyası, çiftlik yöneticisi (DS, C X, s. 3687).

2.4. Tıp

Emçi: Tabip KB (694/3979); (750/4361); (792/4641).

⁷ *Çergeci*: padişah çadırını beklemekle görevli yeniçeri / *çerçici*: pazarlarda sergi açan gezginci esnaf (Türkçe Sözlük, 2005: 417).

Emci: Eczacı, em yapan (DS, C XII, s. 4495).

2.5. Güzel Sanatlar

Bedizçi: Ressam KB (766/4458).

Bedizci: Heykeltıraş (DS, C II, s. 596).

2.6. Geri Hizmet

Yumuşçı: Hizmetçi, haberci KB (790/4618); (986/5955, Bölüm Başkanı; (988/Bölüm Başkanı).

Yumuşcu: Uysal (DS, C XI, s. 4318).

3. Söyleniş Aynı; Anlamı Farklı Olanlar

Kutadgu Bilig ve Derleme Sözlüğü'nde söyleniş biçimleri aynı, anlamları ayrı meslek ve unvan adlarının toplam sayısı dördtür. Söz konusu meslek ve unvan adlarının tamamı bürokrasiyle ilgilidir.

3.1. Bürokrasi

Başçı: Rehber KB (98/45); (414/2048); (424/2124); (762/4439).

Başçı: Başkan, başbuğ, lider (DS, C II, s. 556).

Buyruk: Müşavir, vezir KB (278/1163); (542/2941).

Buyruk: Önder, amir, sözcü (DS, C II, s. 808).

Halifet (A): Halife, vekil KB (894/5330).

Halife: Kalfa (DS, C VII, s. 2260).

4. Söyleniş Bakımından Farklı; Anlam Bakımından Aynı Olanlar

Söyleniş biçimleri farklı, anlamları aynı meslek ve unvan adlarının toplam sayısı on dördtür. Bunlardan beşi bürokrasi; dördü, ikisi ticaret; diğerleri ise tıp, avcılık ve astronomiyle ilgilidir.

4.1. Bürokrasi

Bitigçi: Kâtip; muhasebeci KB (86/38. Bab); (476/2494); (502/2671); (504/Bölüm Başkanı, 2674, 2675 [2], 2677, 2679); (506/2693); (508/2704); (510/2725); (512/2730, 2731, 2733, 2737); (518/2773, 2774); (540/2928, 2930); (704/4048); (718/4146); (980/5913).

Bitikci: Yazman (DS, C II, s. 710).

Kulavuz: Kılavuz KB (110/128); (112/129); (654/3730); (1070/6519).

Kulağuz: Kılavuz, yol gösteren (DS, C VIII, s. 2993).

Savcı: Elçi, haberci⁸ KB (68/5); (96/30, 34); (98/45, 47); (148/388 [2]); (282/1200); (306/1348).

Savcı: Sözcü, mektupçu (DS, C X, s. 3553).

Tılmaç: Tercüman KB (116/162).

Dilmaç: Çeviren (DS, C IV, s. 1497).

Yalavaç: Elçi⁹ KB (68/5); (84/2, 3); (86/37); (96/Bölüm Başkanı); (100/52, 56); (458/2362); (476/2495); (492/2593, 2594, Bölüm Başkanı, 2597, 2598, 2599 [2], 2600); (494/2611); (498/2637, 2638, 2639, 2640, 2643); (502/2666, 2667, 2668); (512/2733); (540/2928, 2930); (588/3278); (666/3816, 3817, 3818, 3819); (668/3820); (680/3891).

Yalvaç: Peygamber (DS, C XI, s. 4150).

4.2. Geri Hizmet

Elig Asrakı: Hizmetçi KB (88/60. Bab); (776/Bölüm Başkanı, 4527).

El körgesi: Yardımıyla bir iş bitirilecek olan kimse (DS, C V, s. 1719).

Kara Baş: Hizmetçi KB (346/1618); (348/1622).

Karavaş / karaveş: Cariye, odalık (DS, C VIII, s. 2653).

Kul: Kul, köle¹⁰. KB (128/235); (186/611, 612); (220/809); (226/845 [2]); (312/1396); (336/1554, 1555); (346/1610); (368/1755 [2]); (376/1809); (388/1881, 1883, 1884); (392/1906); (394/1919); (544/2953 [2], 2954 [2], 2960); (548/2983, 2987, 2988, 2989, 2991 [3]); (550/2998, 3003); (566/3123, 3124, 3127); (574/3183); (598/3345); (600/3356 [2], 3357 [2], 3358); (610/3435); (674/3856); (708/4073, 4080, 4081); (780/4556); (806/4729); (818/4817); (820/4836); (900/5371); (916/5487); (960/5781); (1016/6144); (1038/6290); (1066/6485); (1080/6586).

Gul: Kul (DS, C VI, s. 2190).

⁸ Bu kelime eserin değişik yerlerinde “peygamber” anlamıyla da geçmektedir. Yukarıda sayfa ve beyit numaralarının belirtildiği yerlerde ise “elçi, haberci” anlamı ile kullanılmıştır.

⁹ *Yalavaç* kelimesi eserin değişik bölümlerinde “peygamber” anlamıyla da kullanılmıştır. Burada belirtilen sayfa ve beyit numaraları ise kelimenin “elçi” anlamına atıfta bulunmaktadır.

¹⁰ *Kul* kelimesi eserin birçok yerinde genel bir ifadeyle “Allah’ın yarattığı varlık” anlamıyla geçmektedir. Yukarıda sayfa ve beyit numaralarının belirtildiği yerlerde ise “hizmetçi, hizmetkâr” anlamında kullanılmıştır.

Okıçı / Okıgıcı / Okıtçı: Davetçi KB (96/36); (324/1473); (614/3470); (618/3488); (1054/6395).

Ohucu / Ohuyucu: Düğüne çağrı yapan kadın (DS, C IX, s. 3273).

4.3. Esnaf / Ticaret

Etükçi: Ayakkabıcı KB (476/2494); (766/4458).

Edikçi: Kunduracı (DS, C V, s. 1665).

Satıgçı: Satıcı, tüccar KB (520/2801); (548/2994, 2995); (760/Bölüm Başlığı, 4419, 4425, 4427); (762/4429, 4438); (932/5589); (1064/6473).

Satıkçı: Tüccar (DS, C X, s. 3550).

4.4. Tıp

Otaçı: Otaçı, hekim KB (88/58. Bab); (260/1057); (262/1065); (282/1199); (422/2109 [2]); (750/Bölüm Başlığı, 4356, 4364 [2]); (790/4617); (792/4631); (798/4673); (882/5241).

Otaçı / otçu: Doktor (DS, C IX, s. 3292); ev ilacıyla göz hastalığını iyileştiren göz doktoru (DS, C IX, s. 3292).

4.5. Avcılık

Avçı: Avcı KB (498/2635); (550/3004); (634/3601).

Avçı / avcu: Avcı (DS, C I, s. 379).

4.6. Astronomi

Yörgüçü: Rüya tabircisi KB (994/5992); (1000/6042).

Yorucu: Fal bakan, düş yorumlayan, gelecekte olacak şeyleri söyleyen kişi (DS, C XI, s. 4298).

5. Derleme Sözlüğü'nde Tespit Edilemeyenler

Kutadgu Bilig'de tespit edilip *Derleme Sözlüğü*'nde örneği bulunmayan meslek ve unvan adlarının toplam sayısı altmış üçtür. Bunlardan yirmi biri bürokrasi; on yedisi geri hizmet; sekizi ticaret; altısı astronomi; beşi avcılık; üçü tarım ve hayvancılık; ikisi güzel sanatlar; diğeri de askeriye ile ilgilidir.

5.1. Bürokrasi

Agıcı: Hazinedar KB (86/39. Bab); (476/2494); (512/2741); (514/Bölüm Başlığı); (516/2766, 2769, 2771); (520/2791); (522/2816); (704/4048); (718/4145).

Atağu: Danışman KB (406/1995).

Basutçu: Yardımcı KB (100/54); (154/427); (156/428, 429, 430, 431); (570/3143); (934/5612).

Hacib (A): Hacib¹¹ KB (70/23); (80/62, 63); (86/35. Bab); (168/505, 507, Bölüm Başlığı, 509, 512); (170/520, 521, 522, Bölüm Başlığı, 523); (172/Bölüm Başlığı, 526, 529, 530); (174/Bölüm Başlığı, 538); (176/553, Bölüm Başlığı, 559, 560); (178/562, 568, Bölüm Başlığı); (180/574, 576, 577, 578, Bölüm Başlığı, 580); (468/2431, 2432, 2436); (470/2442); (472/2464); (474/2483); (476/2485, 2489, 2490, 2493); (478/2501, 2503); (480/2519, 2524); (486/2555); (706/4065); (718/4144).

Hil (A. hayl): Yardımcı¹² KB (486/2559).

İdişçi(ler) Başı / İdişçi: İçkicibaşı; şarapçı KB (86/41. Bab); (486/2557); (532/2881); (534/2887, 2890, 2891); (536/2900, 2911); (538/2917, 2920, 2925); (540/2928, 2931, 2939); (704/4047).

İl Başı: İl başı KB (706/4064).

İl Begi: İl beyi KB (264/1076); (708/4069).

İşçi: Memur; hizmetkâr¹³ KB (234/894); (368/1761, 1762); (370/1769); (436/2210, 2211); (438/2219); (440/2244, 2245, 2246); (518/2777, 2779, 2781); (522/2808, 2813); (530/2860); (718/4148).

İş Tutguç: Memur KB (476/2494).

Kapug Baş / Başçı / Kapug Başlar Er / Kapug İl Başı: Kapıcıbaşı. KB (86/36. Bab); (482/2527, Bölüm Başlığı, 2529); (484/2540); (486/2555); (490/2589, 2590).

Kazı (A): Kadı KB (894/5329).

Kiñgeşçi: Danışman, müşavir KB (100/49); (442/2256 [2]); (540/2935); (878/5209).

Nasir (A): Yardımcı KB (106/89).

Sözçi: Sözcü; davetçi, elçi KB (484/2540); (612/3456); (842/4981).

Törü Birgüç: Kanun yapıcı KB (322/1458).

¹¹ Kapıcı, perdecı: evvelce vezirlere ve amirlere denilirdi (Devellioğlu, 2001: 306).

¹² Hil kelimesi eserin birçok yerinde “takım” anlamıyla geçmektedir. Ancak burada “yardımcı” anlamı ile gösterilmiştir.

¹³ İşçi kelimesi eserin bazı bölümlerinde başka bir kelimeyle bir araya gelerek farklı bir meslek adı oluşturmuştur; “aş işçisi/aşçıbaşı” gibi. Sayfa ve beyit numaralarının verildiği bölümlerde ise genel olarak “hizmetkâr” anlamında kullanılmıştır.

Törülüg Kişi: Kanun adamı KB (434/2196 [2])

Törü Urganı: Kanun yapan KB (322/1458).

Tuttaç¹⁴: Şefaataçı, yardımcı KB (96/30, 32); (98/48); (102/62); (148/388).

Vezir: Vezir KB (70/27, 28, 29); (80/69, 70); (82/71); (86 (23. Bab, 33. Bab); (432/2177, Bölüm Başı, 2181, 2182 [2], 2183 [2], 2187, 2188); (434/2190, 2193, 2194, 2199); (436/2208, 2210, 2217 [2]); (438/2218 [2], 2229); (440/2239, 2241, 2242); (442/2256, 2260); (464/2415); (466/2418); (504/2679); (894/5331, 5336, 5337).

Yol Kılguçı: Yol gösterici KB (660/3768).

5.2. Geri Hizmet

Aşçı Başı / Aş Başı / Aş İşçisi: Aşçıbaşı KB (86/40. Bab); (524/2824 [2]); (530/2860); (532/2877); (540/2928, 2931, 2939).

Aşçı / Aşçıka: Aşçı KB (486/2557); (526/2832); (528/2846); (534/2890, 2891); (718/4148).

Er At: Hizmetkârlar, asker¹⁵ KB (88/55. Bab); (396/1927); (414/2051, 2056, 2057 [2]); (426/2138); (446/2276); (456/2345); (484/2539, 2540, 2541, 2546); (486/2564); (522/2807, 2808); (550/3005, 3006 [2]); (554/3031, 3032 [2], 3033); (720/4163); (722/Bölüm Başı, 4172, 4173); (742/4312); (746/4336); (878/5211); (912/5459, 5460); (914/5462, 5464); (916/5478, 5479, 5481, 5482, 5483, 5484, 5485); (920/5512, 5513); (932/5591); (970/5851).

Haşem (A): Maiyet, hizmetkâr KB (870/5152); (878/5214).

Kapugçı: Kapıcı KB (660/3768).

Kezilig Kişi: Nöbetçi KB (828/4890).

Kişçi: Avcı KB (486/2558).

Küñg: Cariye KB (610/3435); (900/5371); (916/5487); (960/5781).

Sakçı: Nöbetçi, muhafız KB (426/2143); (456/2345).

Tapnur Er: Hizmetkâr KB(188/619).

Tapnur Kişi: Hizmet eden kişi KB (242/949).

¹⁴ *Tuttaç* kelimesi eserin 206. sayfasındaki 722 numaralı beyitte “tutan, alıkoyan”; 280. sayfa 1176 numaralı beyitte “elinden tutan”; 1064. sayfa 6474 numaralı beyitte “kabul eden, uygulayan” anlamlarında kullanılmıştır. Kelimenin bu anlamları herhangi bir mesleği işaret etmediğinden ilgili sayfa ve beyit numaralarına burada yer verilmemiştir.

¹⁵ *Er At* adı eserin birçok yerinde *er* kelimesinin çoğulu ve “erler, adamlar” anlamıyla geçmektedir. Yukarıda sayfa ve beyit numaralarının belirtildiği yerlerde ise “hizmetkârlar, asker” manasındadır.

Tapugcı¹⁶: Hizmetçi, hizmetkâr KB (88/42. Bab); (106/99); (122/203); (184/590, 597); (190/635); (192/641); (226/842, 844); (242/947); (326/1488); (336/1554); (344/1602 [2]); (368/1755, 1757); (388/1879, 1880, 1882); (464/2412); (466/2422); (478/2510); (488/2570, 2574); (494/2608, 2610); (510/2727, 2728); (516/2767 [2]); (522/2814, 2815, 2816); (526/2831, 2836); (542/2951); (544/2955, 2956, Bölüm Başlığı, 2957); (546/2968 [2], 2969, 2972, 2973, 2977, 2978); (548/2988, 2993, 2994); (550/2997, 2998, 2999); (552/3023); (558/3067); (568/3129 [2]); (656/3739, 3750); (690/3966); (694/3986, 3987); (698/4014); (702/4031); (704/4045); (708/4070, 4071); (708/4079); (710/4083, 4084, 4092 [2], 4093); (720/4155); (808/4746, 4751, 4752); (900/5371); (922/5514, 5515); (926/5557); (932/5591).

Tapugcı Kul: Hizmetkâr KB (368/1755); (464/2412). (542/2952); (546/2967); (658/3759).

Tapug Kılguç: Hizmetkâr, hizmet eden KB (188/615); (346/1608); (544/2960); (548/2987); (718/4147).

Yatgak: Muhafız, bekçi KB (186/608); (346/1606); (482/2533, 2536).

Turdaç: Avcı KB (302/1319).

Turgak: Kapıcı, nöbetçi KB (186/608).

5.3. Esnaf / Ticaret

İdiş Tutguç: Saki KB (538/2925).

Kırmaç: Derici¹⁷ KB (766/4458).

Kuşç: Kuşçu KB (486/2558); (498/2635); (718/4148).

Sırç: Boyacı KB (766/4458).

Temürç: Demirci KB (766/4458).

Timç: Şarap satan, meyhaneci KB (420/2098).

Tonç: Elbiseci KB (476/2494).

Töşekçi: Döşekçi KB (486/2557); (718/4148).

5.4. Astronomi

Afsunç: Efsuncu KB (750/4361).

¹⁶ *Tapugcı* kelimesi eserin 516. sayfasında 2764 numaralı beyitte “bulan, bulucu” anlamıyla belirtilmiştir. Kelimenin buradaki niteliği bir meslek veya unvan adı olmadığı için anılan sayfa ve beyit numarası ilgili yere alınmamıştır.

¹⁷ *Kırmaç* kelimesi eserin dizininde “deri” anlamıyla belirtilmiştir. Ancak sayfa ve beyit numarasının belirtildiği yukarıdaki kullanımı ise “derici” anlamıdır.

Mu'abbir (A): Rüya tabircisi KB (88/58. Bab); (998/6020).

Mu'azzim (A): Büyücü KB (88/58. Bab); (750/Bölüm Başlığı, 4364 [2]).

Müneccim (A): Müneccim (88/58. Bab).

Tüş Yorguçu: Düş yorumcusu KB (752/Bölüm Başlığı, 4368).

Yulduzçı: Müneccim KB (754/Bölüm Başlığı, 4376).

5.5. Avcılık

Okçı: Okçu KB (458/2370); (766/4458).

Ok Yaçı: Okçu ve yaycı KB (486/2558); (704/4046); (766/4458).

Tuğçı: Tuğcu KB (486/2557).

Yaçı: Yaycı KB (766/4458).

Yağıcı¹⁸: Muharip, savaşçı KB (410/2019); (450/2305 [2]); (452/2315, 2316); (454/2334, 2338); (458/2371, 2372).

5.6. Tarım ve Hayvancılık

İğdişi: Hayvan yetiştiricisi KB (88/58. Bab); (762/Bölüm Başlığı, 4439); (764/4454).

Tarığcı: Çiftçi KB (88/58. Bab); (756/Bölüm Başlığı, 4400); (760/4416); (932/5590).

Yılkuç: Hayvan besleyicisi KB (932/5590).

5.7. Güzel Sanatlar

Musannif (A): Yazar KB (70/31).

Şi'r Ayguçu: Şair KB (280/1181); (348/1620); (578/3211).

5.8. Askeriye

Sü Başçı / Başçısı: Ordu kumandanı KB (444/2270); (452/2329, 2330); (454/2331); (464/2413, 2415); (490/2586).

Sonuç

Kutadgu Bilig'de tespit edilen toplam 93 adet meslek ve unvan adı değerlendirilmiştir. Bu adlardan 30 tanesinin söyleniş ve anlam özelliklerinden her ikisi veya herhangi biriyle ilgili olmak üzere izleri *Derleme Sözlüğü*'nde tespit edilebilmektedir. 63 meslek ve unvan adının

¹⁸ *Yağıcı* kelimesi eserin değişik bölümlerinde "kahraman, yiğit" gibi anlamlarla da geçmektedir. Ancak kelimenin bu anlamı herhangi bir meslek adına işaret etmediğinden ilgili sayfa ve beyit numaralarına burada yer verilmemiştir.

karşılığı ise *Derleme Sözlüğü*'nde tespit edilememiştir. Dolayısıyla ilk Türkçe metinlerden günümüze uzanan Türklerin meslek ve unvan varlığının Anadolu coğrafyasında tanıklanan bölümü, toplamın %32,25'ini oluşturmaktadır. Buradan hareketle meslek ve unvan adlarının sürekliliği bağlamında azımsanmayacak bir oranının Türkistan'dan Türkiye topraklarına taşındığı görülmektedir.

Bu durum, Türklerin yüksek bir uygarlık özelliği göstererek bugünkü birçok meslek dalından örnekleri geçmişte yaşattığını ve bu özelliğini bugünlere taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu da dil verileri esasında kültürün devamlılığını göstermesi bakımından önemlidir. Türk dili, edebiyatı ve kültürünün en önemli eserlerinden biri özelinde dar çerçeveli bir çalışmada böyle bir sonucun ortaya çıkması dikkate değerdir.

Burada çok küçük bir parçası ele alınan *Kutadgu Bilig* ve *Derleme Sözlüğü*, farklı değerlendirmelere müsait iki büyük kaynak eser durumundadır. İlk Türk-İslam Dönemi eseri olan *Kutadgu Bilig*'in sahip olduğu niteliklerden bir bölümünün, Cumhuriyet dönemi kültür politikalarının önemli bir sonucu olan *Derleme Sözlüğü*'nde tanıklanabilmesi, kültürün taşıyıcısı olan dilin sürekliliğini ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- ARAT, R. R. (çev.) (2006). *Yusuf Has Hacib - Kutadgu Bilig*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- AYDIN, E. (2008). Eski Türklerde Meslek Adları (Eski Türk Yazıtlarına Göre). *Journal of Turkish Linguistics*, 2(1), 49-66.
- Derleme Sözlüğü* (1968). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, F. (2001). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- GÜLSEVİN, G. (2006). Kutadgu Bilig Türkçesinden Anadolu Ağızlarına. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 109-121.
- GÜNER, G. (2010). Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adları Üzerine İçerik ve Yapı Bakımından Bir Sınıflama Denemesi. *Turkish Studies*, 5(3), 1416-1448.
- ÖLMEZ, M. (2004). Çağdaş Türk Dillerinde Kutadgu Bilig Çevirileri. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 14, 103-126.
- ŞEN, S. (2007). *Orhon, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞEN, S. (2008). Eski Türklerde Maden İşçiliğine Bir Bakış. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 162-172.
- Türkçe Sözlük* (2005). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- UÇAR, E. (2015). Kutadgu Bilig'in Kronolojik Kaynakçası (1825-2016) (Tekmilleştirilmiş Versiyon). *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 6, 6-47.